

XUPA DE PELL I PANTALONS ESTRIPATS VESTIT, MODA I TRADICIÓ A LES AULES

SÒNIA MAÑÉ OROZCO

CardiumEducarQ i professora del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya

ANTONI BARDAVIO NOVI

Professor del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i de la Unitat Departamental de Didàctica de les Ciències Socials de la UAB

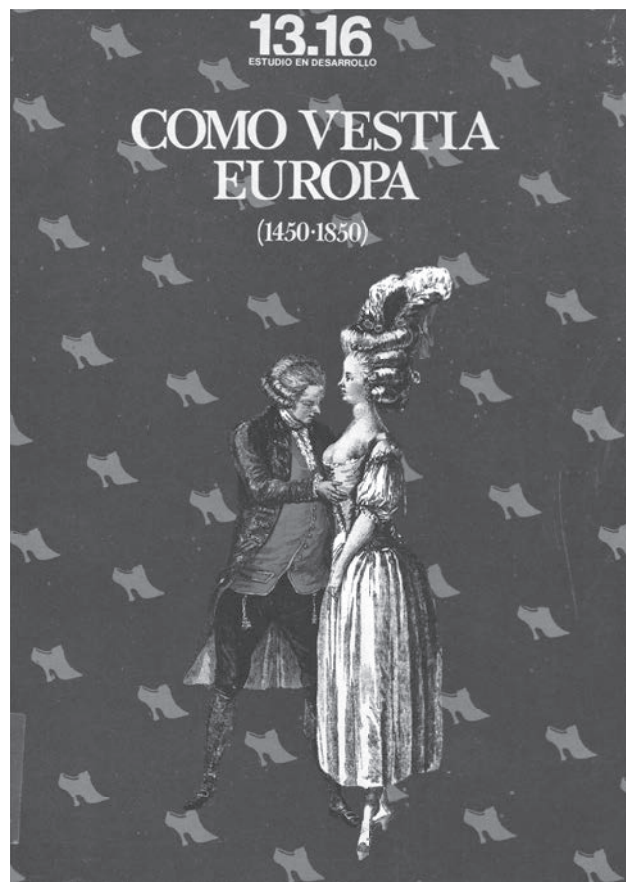
INTRODUCCIÓ

I per què no ensenyar la història des de la pròpia història de la indumentària? Per què no apropar els alumnes a una matèria que els últims anys ha patit la "comoditat" de treballar-se a les aules d'una manera cronològica interminable, llarga i pesada? Per què no buscar, doncs, aquests elements motivadors que conté la pròpia indumentària al llarg del temps? Si tots nosaltres rebusquem en la nostra memòria records sobre la indumentària de la pròpia família, ens adonarem que amb la indumentària expliquem la nostra pròpia història. Recordo amb perplexitat explicar a la meua àvia com, degut a les mancances d'una dura època que li havia tocat viure en la seva joventut, els sostenidors se'ls fabricaven amb mocadors de roba, o les històries que s'explicaven al voltant dels rentadors de dones als pobles al voltant de la cura de la roba. Tal vegada, qui no recorda les pel·lícules de gàngsters i l'ostentació en la seva indumentària, o sèries com *Embrujada*, paradigma de l'*american way of life* i que, a part de fer-nos-ho passar bé, ens mostrava una manera de viure de somni, també en el vestir. Aquest món televisiu i cinematogràfic ens ajudaria a entendre com es vivia en alguns indrets del món i com es comportava la societat d'una determinada època. Per tant, de tots aquests records segurament interminables i d'aquestes vivències podem explicar la història d'una família, d'una petita vil·la, d'una ciutat, d'un país, i apropar i empatitzar les persones, els nostres alumnes, cap a una història més humana i, per tant, més creïble i propera.

No cal dir, però, que el vestit, la moda i la tradició en el vestir han estat allunyades sistemàticament de les aules. El seu tractament educatiu s'ha limitat, habitualment, a il·lustrar fets o personatges rellevants de la història. Però, de fet, la indumentària és un element transversal que afecta tots els pobles i cultures (Llonch, 2010) des de la seva vessant antropològica, sociològica, econòmica i, fins i tot, filosòfica. Malgrat això, no ha tingut ressò en el que en l'àmbit escolar

anomenem transposició didàctica. Poques vegades ha estat per ella mateixa objecte d'estudi d'on desgranar continguts educatius, tant pel que fa a l'ensenyament primari, com a l'ensenyament secundari.

Hi ha hagut, però, una excepció que cal posar en rellevància, i de la qual anirem parlant al llarg d'aquest article: el llibre *Cómo vestía Europa (1450-1850)* del Grup 13-16,¹ publicat per l'editorial CYMYS, Barcelona, l'any 1983.

Portada del llibre del Grup 13-16.

És l'única proposta didàctica orientada a com treballar el tema que ens ocupa als centres escolars elaborada al nostre país.

Aquest article, per tant, pretén fer una petita aportació que doni arguments didàctics a la inclusió curricular del vestir, així com fer un repàs a possibles recursos didàctics per portar-ho endavant.

UNA DIDÀCTICA DEL VESTIT?

Explica Nayra Llonch (2010) quin és el doble valor de la indumentària, com a font de la història i com a obra d'art. De fet, si ens fixem en els museus d'indumentària existents, podem veure com quasi exclusivament el tractament que donen al vestit és en relació amb objectes estètics. Aquesta mirada comporta referir-se essencialment al vestir de les classes altes i, per tant, oculta la possibilitat d'entendre, a partir de com ens hem vestit i ens vestim, la totalitat de les societats i les seves relacions internes.

En algun museu es pot veure una certa voluntat de dotar-lo de capacitat d'explicació històrica al posar-ho a l'abast del públic en el seu discurs divulgatiu (entre ell, i de manera especial, l'escolar). Un exemple el tindríem al Museu d'Història de Catalunya, on en l'apartat referent a l'edat mitjana no només pot alçar-se una armadura completa de cavaller dins d'una xarxa penjada en una politja per comprovar-ne el pes, sinó que també ens podem vestir amb ella per experimentar les seves característiques; "des de l'anàlisi de la societat es pot explicar l'evolució en la indumentària, i a l'inrevés" (Llonch, 2010).

I per què, doncs, una didàctica del vestir a l'ensenyament obligatori? Així, d'entrada, perquè ens permet apropar a les idees estètiques del passat i, per tant, també del present, amb tot el que això comporta: les ideologies (tant l'*statu quo* imperant, com els moviments alternatius), els valors del grup o del moment (la tradició, el sexisme, el dret a la diferència), la situació geogràfica (l'adaptació al medi físic), els models econòmics (la globalització), la indumentària i el gènere...

EL VESTIT AL LLARG DEL TEMPS. L'HÀBIT FA EL MONJO?

"Digues com vesteixes i t'explicaré la història del teu temps". Així finalitza l'epíleg del llibre del Grup 13-16 (1983), en contraposició a la cèlebre frase "Digues com vesteixes i et diré qui ets". En el resum de la seva obra, els autors defineixen una sèrie d'aspectes que permeten apropar-nos al temps històric des del vestit:

- Idees estètiques: gustos, sensibilitat, proporció, harmonia, extravagància, refinament, austeritat, exageració...
- Context social: grups socials, pensament de cada època, tècniques per produir-lo, organització social que permetia elaborar-lo (gremis, manufactures, fàbriques), comerç, potència política dels estats...

Si haguéssim d'assenyalar alguna característica en la forma de vestir de diferents períodes de la història, podríem sintetitzar-ho en aquest quadre (Grup 13-16, 1983):

PREHISTÒRIA²	<ul style="list-style-type: none"> • Coneixement de l'abillament a partir de les pintures rupestres llevantines. • Troballes arqueològiques d'agulles d'os per cosir i de botons. • Estètica en funció del gènere: <ul style="list-style-type: none"> - Indumentària dels homes molt ornamental. Possible indicació de prestigi o rang: plomes, tocats, braçalets, penjolls sota els genolls... - Indumentària de les dones amb faldilles acampanades, amb serrells (possible forma de vestir de protecció de gènere?).
MÓN ANTIC	<ul style="list-style-type: none"> • Primeres fonts escrites que expliquen la indumentària. • Rica informació iconogràfica en pintures, escultures, mosaics, gerros ceràmics... • Fortes diferències en la forma de vestir entre classes socials, no tant entre gèneres.

EDAT MITJANA	<ul style="list-style-type: none"> • A l'inici del món medieval, poques diferències entre gèneres tant en les classes altes, com en les baixes. La indumentària (vestits i túniques llargues) com a forma de tapar el cos. • Amb les Creuades arriben a Occident la seda i altres teixits luxosos que seran utilitzats per vestir la noblesa.
SEGLE XIV	<ul style="list-style-type: none"> • Dimorfisme de gènere: homes vestit curt i dones llarg, ajustat al cos i marcant de manera evident pits, cintura i malucs.
SEGLE XV	<ul style="list-style-type: none"> • Elegància, luxe i ostentació de les classes nobles. Intent d'imitar-ho per part de la burgesia i els artesans en la mesura de les seves possibilitats. • Prohibeixen a bona part d'Europa l'ús de determinat abillament a qui no era membre de la noblesa. • La massa afamada camperola no ha variat gaire la seva indumentària des de l'edat mitjana.
SEGLE XVI	<ul style="list-style-type: none"> • Més luxe encara en la indumentària dels nobles: joies, accessoris, guants, ventalls de plomes... amb la intenció de remarcar les diferències socials. • Predomini a Europa de la moda provinent d'Espanya.
SEGLE XVII	<ul style="list-style-type: none"> • Els soldats que sobreviuen a les guerres europees es convertiren, si tornaven vius, en captaires. • Misèria en la pagesia. • Predomini a Europa de la moda francesa. • Apareixen les perruques tant per a homes com per a dones de l'aristocràcia absolutista. • La burgesia imitarà la moda de la noblesa.
SEGLE XVIII	<p>El moment de la burgesia. Enagos de balenes per a les dones i faldilles una mica més curtes. Cintura de vespa. Bates i maquillatge per als homes. Els nens i les nenes vestits com a adults. Influència de la Revolució francesa.</p>
SEGLE XIX	<ul style="list-style-type: none"> • Grans diferències en el vestir entre la burgesia i el proletariat. • La burgesia dicta les modes i les siluetes, que es renoven cada cop més sovint. • Els vestits de les dones són molt ornamentals i mostren el poder econòmic del patrimoni familiar. Tors comprimit, cintura estreta i faldilles molt amples. Els vestits arriben a ser tan exagerats que dificulten seure o creuar una porta. • L'home, en canvi, lluirà un discret vestit de tres peces: pantalons, armilla i levita o jaqueta. • Aparició de l'alta costura per a les elits. Confecció en sèrie per a les classes populars. La dona com a objecte de consum o inspiració artística. • Predomini de la moda anglesa.
1a GUERRA MUNDIAL	<ul style="list-style-type: none"> • Les dones ensenyen peus i turmell. Les faldilles, una mica per sota del genoll. • Aparició de les mitges. • La cotilla anirà desapareixent com a símbol de l'opressió femenina.

TEIXITS I MÀQUINES. LA TECNOLOGIA DEL VESTIR

Podem analitzar també el vestit des d'un punt de vista tècnic. L'origen de les fibres, el procés de transformació en teixits, ens porta a època neolítica, aparellat a la domesticació d'animals i plantes. Llana, lli, espart, seran algunes de les primeres fibres utilitzades per les primeres societats agrícoles i ramaderes de la prehistòria. Aquesta nova tecnologia (amb tant èxit que encara avui dia és la més habitual en la confecció) portà aparellades dues novetats tecnològiques també revolucionàries: el fil i el teler.

Aquesta novetat tindrà continuïtat en el món antic, tot afegint un enorme desenvolupament en el referit al tenyit de les fibres. Minerals, vegetals, closques de cargol o insectes permetien l'elaboració d'una multitud de colors que, sovint en aquest moment, diferenciaven els diversos estaments socials o bé formar part de determinat grup tribal o religió.

El comerç de teixits va anar prenent força al llarg de les següents etapes de la història. Grans viatgers que portaven estranys i luxosos teixits com la seda de llocs llunyans, o posteriorment provinents de les zones colonitzades pels estats europeus, com és el cas del cotó. Comercialització - mercat consumidor - destinataris: el triangle que encara avui dia, amb un mercat fortament globalitzat i marcat, presumptament, per l'explotació amagada de mà d'obra pràcticament esclava i infantil a països asiàtics, americans, africans o de l'Europa de l'est per part d'empreses subcontractades per les grans cadenes comercials de la moda com Inditex, Benetton, Nike..., assenyala el punt de vista tècnic i econòmic de la indumentària.

Des d'una perspectiva bàsicament tecnològica són diversos els museus que, sota l'aixopluc del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, ofereixen espais vinculats a aquesta mirada.

VESTIR DES D'UNA MIRADA ÈTICA

"El cos s'imposa avui com un lloc de predilecció del discurs social" (David Le Breton, *La sociologie du corps*, 1992). Aquesta afirmació del sociòleg, que podem veure escrita al Museu del Disseny de Barcelona, ens parla d'una realitat evidenciada a les aules d'educació secundària, però que, sorprenentment, també trobem cada dia de manera més precoç a les aules d'educació primària.

Els ideals de bellesa sempre canviants ens aboquen a un esforç permanent de control del nostre

cos per estar prim, musculats, sans i atractius, tot seguint el model dels més joves. La cirurgia estètica, les dietes i l'esport exagerat provoquen modificacions profundes del cos, que està sotmès a les mateixes exigències de la moda.

Dues noies, dos models de bellesa separats per dos-cents anys d'història.

En aquest cas, la vessant més econòmica i sociològica del vestit es converteix en eix primordial de la construcció d'identitats en nenes i nens i adolescents.

- El vestit modifica l'aparença del cos:³
 - Amplia: crea volum a partir d'estructures interiors o bé amb teixits rígids i amples que el separen del cos. Eixamplen la figura de la cintura als peus (enagos, mirinyacs, polissons...). Embolcallen i amplien la silueta (xals i capes).
 - Redueix: minva les formes naturals del cos, especialment el tòrax i la cintura. Comprimeixen el tors: cotilles, gipons, sostenidors i cinturons.
 - Allarga: estira la imatge perquè el cos sembli més alt. Prolonguen la figura: sabates de talons i plataformes, pentinats, barrets i vestits amb cues llargues.
 - Perfil: ressegueix les formes del cos sense modificar-lo. Marquen la silueta: mitges, guants, bodis i samarretes de gènere de punt i teixits elàstics.
 - Destapa: insinua la silueta, mostra cames i braços i ensenya pell. Revelen la figura: teixits transparents, vestits curts, sense mànigues i escotats.

L'extravagància o l'acomodació als estàndards, l'exageració o la discreció, la simbologia... són alguns dels elements que convertiran un jove en part d'un "grup" invisible en bona part, en membre d'una tribu urbana o d'un corrent de moda. La presa de

decisions sobre la forma de vestir en els joves pot venir fortament mediatitzada per models "imposats" per *lobbys* amb forts interessos econòmics, que poden arribar a convèncer un noi o una noia, de manera negativa, sobre el seu cos i, per tant, sobre la seva possible acceptació per part del grup.

Des d'un punt de vista positiu, la rebel·lia, l'alternativa assenyalada per una manera de vestir determinada pot enfortir l'autoestima de la persona, sent positiu per al seu creixement personal. Cal estar amatent en el guiatge dels joves a la possible deriva en el seu comportament, manifestat en els criteris de moda que adopti, per tal de poder ajudar-los.

Curiosament, en aquestes edats, l'aparentment lleig pot arribar a ser estètic per a la gent jove (Llonch, 2010). Un exemple el tenim en els estrips fets a camisetes i pantalons, que són ja venuts en aquestes condicions a les botigues de moda juvenil. Les àvies i els avis renegaran quan vegin un net o neta seus amb aquest tipus d'indumentària, assimilat per la gent gran amb la pobresa. El que per a uns és lleig, a d'altres els agrada com a molt actual. És curiós, però, comprovar com "tot està inventat": a l'Alemanya del segle XVI sobreviu la moda del segle XV, però s'introdueixen les "ganivetades" o talls a la roba, a imitació dels estrips dels vestits militars (Grupo 13-16, 1983). No cal parlar de la utilització de pírcings o tatuatges, que podem trobar tant en el vestit tradicional de societats actuals molt diferents de la nostra, tant a Àfrica com a Àsia, Meso i Sud-amèrica, com en restes arqueològiques de la prehistòria.⁴

Cal defugir, doncs, la banalització (Llonch, 2010) adulta de la indumentària, el seu tractament com una cosa superficial i frívola, lligat al consumisme i amb una conseqüent condemna moral. Si ho enfoquem d'aquesta manera, ens allunyarem del paper de guiatge amb els joves; si ens hi enfrontem des d'una perspectiva educativa podem convertir-ho en arma d'alliberament, contra prejudicis i actituds masclistes (mai una persona que ha estat agredida té la culpa per la seva manera de vestir; d'aquest greu fet, la culpa sempre és de l'agressor).

RECURSOS PER TREBALLAR EL VESTIR I LA MODA A L'ENSENYAMENT PRIMARI I SECUNDARI

La nostra vida diària està construïda sobre milions de fets i decisions que van produir-se en el passat. La nostra realitat s'ha anat configurant al llarg del temps de la història. La història no és habitualment perceptible, però el patrimoni (i dins d'ell el vestir) és l'evidència de la història.

Però, quines idees clau referents a l'ensenyament i aprenentatge de la història podem treballar des del vestir?⁵

- L'ús de fonts primàries: objectuals, arqueològiques, textuals, iconogràfiques, artístiques i orals (de memòria).
- L'ús de fonts secundàries: novel·les, contes, còmics, cinema...
- Aprendre a analitzar críticament les fonts: els punts de vista, la càrrega ideològica, el contrast de fonts.
- L'empatia històrica: les emocions de les coses, les dramatitzacions...
- Tècniques de comunicació per socialitzar els aprenentatges històrics: informes, resums i síntesis, representacions iconogràfiques, entrevistes...
- La investigació escolar de la història: plantejar-se preguntes, establir objectius i hipòtesis inicials, recollir i treballar de manera sistemàtica fonts, verificar respostes i hipòtesis i establir conclusions, comunicar els resultats de la investigació.

Tenint com a marc didàctic i metodològic els punts esmentats, podem trobar diferents recursos per treballar el vestir i la moda d'una manera lúdica. Anem a fer-ne un recull.

MUSEUS D'INDUMENTÀRIA

A Barcelona tenim l'antic Museu Tèxtil i d'Indumentària incorporat a les col·leccions del *Disseny Hub Barcelona* des del 2008 i que, sota el títol "El cos vestit", proposa una exposició permanent, amb un recorregut per la història del vestir al llarg de cinc segles, entre el 1550 i el 2000. Paral·lelismes entre la morfologia del cos humà, fets socials i culturals i estils històrics que es comparen amb el fenomen de la moda i la seva imposició als canons de bellesa (Bastardes i Ventosa, 2010).

Una mica més lluny, a Madrid, trobem el *Museo del Traje*, amb una proposta divulgativa força didàctica basada en tres preguntes: per què ens vestim? Com es fan els vestits? Quina forma tenen? (García, 2010).

Vestint-se amb models antics al Museo del Traje de Madrid. Interacció en la divulgació.

MUSEUS DE LA CIÈNCIA I LA TECNOLOGIA

La mecanització de processos de confecció de roba, com la màquina de cosir en l'àmbit domèstic, va permetre vestir-se a grups socials desfavorits que no podien gaudir de l'alta costura com ho feien les classes altes. L'aparició del *prêt-à-porter* i l'abaratiment dels processos productius amb mà d'obra a països econòmicament empobrits han allunyat el so habitual de la màquina de cosir de les llars.

Per altra banda, l'elaboració industrial de teixits ha estat clau en economies com la catalana, on la seva indústria del teixit va florir en el període industrial del segle XIX i fins a la dècada dels setanta del segle XX.

Catalunya té una sèrie de museus agrupats sota el paraigües del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya (mNACTEC). Alguns d'ells presenten objectes vinculats a la visió tecnològica i econòmica de la roba i el vestit: la seu central a l'antiga fàbrica tèxtil Vapor Aymerich, Amat i Jover a Terrassa, el Museu de la Colònia Sedó d'Esparraguera, el Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia, el Museu de la Colònia Vidal de Puig-reig i el Museu de l'Estampació de Premià de Mar.⁶

PINTURA I ESCULTURA

Si bé la pintura i l'escultura tenen les evidents limitacions de no permetre tocar els teixits o veure les robes més interiors de les persones, sí que és cert que el seu potencial educatiu en el tema que tractem és incontestable. La història de l'art és plena d'obres que ens mostren l'evolució del vestir al llarg del temps. Si bé habitualment de les classes altes (aquelles que podien permetre's pagar un artista per fer-se un retrat), també de vegades de les classes populars. Artistes com Brueghel el Vell, Velázquez, Vermeer o Murillo, entre d'altres, van plasmar als seus llenços el vestir de les classes més populars del seu moment històric, amb un detall extraordinari en el referent a la seva manera de vestir.

La pintura i la moda dins de la publicitat i la moda en aquest exemple del Corte Inglés.

REVISTES DE MODA

De *La Dona Catalana*, al *Burda Moden*. Gairebé cent anys de moda femenina amb un fort impacte a la societat catalana.

El primer *Burda Moden* va ser publicat a Alemanya per Aenne Burda, l'any 1950, amb un tiratge de 100.000 exemplars. Es va guanyar una gran popularitat en el mercat, especialment des del 1952, quan van començar a incloure fulls de paper amb els "patrons" que servien de pauta per confeccionar roba. La seva projecció internacional va produir-se quan es van traduir els patrons per fer-los comprensibles a les dones que no coneixien l'alemany. Els *Burda* van formar part del paisatge de moltes cases als anys 1950 i 1960, junt amb programes de ràdio com "Los consejos de doña Elena Francis". Moltes dones van buscar un plus cosint, amb un públic que xalava per tenir un dels models que marcaven la moda a Europa, lluny de la grisor del franquisme.

Portada de la revista Burda de l'any 1973.

Però la tradició de les revistes de moda a Catalunya venia dels anys 1920 amb *La Dona Catalana*. De fet, es va començar a publicar l'any 1925. Era una revista dirigida a les dones, especialment a les dones que la revista definia com a independents, xics i sofisticades. Pretenia emular altres revistes femenines, com l'americana *Vogue*, que també s'editava en francès.⁷ El gener del 1939, amb l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, va ser prohibida pel fet de ser publicada en català.

Ja veiem com el treball amb aquest tipus de revistes pot donar peu a parlar de la moda des d'una perspectiva històrica i sociològica.

Portada de la revista La Dona Catalana dels anys 1930.

NINES, NINOS I COMPLEMENTS

Llibre sobre moda i Barbie amb motiu del 50è aniversari de la nina.

Nancy i Lucas, Barbie i Kent, parelles dona/home en nines de gran difusió infantil. En el marc del joc simbòlic com a estratègia d'aprenentatge amb

infants, vestir-les i desvestir-les permet treballar per promoure la desconstrucció d'estereotips i la construcció de mirades obertes. Ja vam comentar en un article anterior (Mañé i Bardavio, 2014) la demonització d'aquest tipus de joguines per part de sectors de la societat. Allà mateix comentàvem que la seva bondat educativa (o tot el contrari) no era intrínseca a la pròpia naturalesa de les nines, sinó a l'ús educatiu que se'n faci. Una bona orientació del joc simbòlic pot permetre, precisament, trencar barreres sexistes.

Hi ha també alguns jocs i joguines orientades de manera específica a la confecció de roba. Entre altres podem trobar al mercat productes com *Recorta y cose Nancy* i *Recorta y cose Lesly*, joc de patrons i confecció de roba per a les nines Nancy i Lesly. Així mateix, les màquines de cosir o les planxes de joguina han estat habituals a les botigues de joguines des de fa ja molts anys, o alguns clàssics com la *Tricotosa de la Señorita Pepis* han format part del pensament infantil d'aquest país els darrers decennis.

VESTIR-SE DE... EL RACÓ DE LES "DISFRESSES"

Com repeteix tot sovint el mestre en didàctica de la història Francesc Xavier Hernández Cardona, els nens i les nenes no es disfressen, es vesteixen amb robes que simulen les d'altres temps per promoure l'empatia històrica. Quan un nen o una nena es vesteixen de prehistòrics, estan ja a la prehistòria! (Feliu *et al.*, 2015).

Grup de nens i nenes pintant "a la prehistòria", una vegada vestits com a prehistòrics.

Posar-se en la "pell" d'un altre ha format part de diverses festes des de la prehistòria als nostres dies. Són habituals per carnaval les "disfresses" que recreen persones d'altres temps (egipcis, romans, cowboys...). Si bé això no es fa amb cap sentit formatiu sinó exclusivament lúdic, aquest tipus de suplantació de la personalitat sí que ens fa evident el plaer humà en canviar qui ets a partir del vestir i del maquillatge. Aprofitar això com a potencial educatiu en l'àmbit escolar té una riquesa didàctica excepcional.

REBALLABLES

Amb voluntat lúdica: es venen encara avui dia en quioscos i llibreries i han estat un dels jocs infantils més populars els darrers dos-cents anys. Unes tires blanques permetien ajustar els diferents vestits o complements a la nina reproduïda. Les possibilitats eren múltiples.

Retallable antic.

Amb voluntat didàctica: alguns museus van incorporar el joc de retallables per treballar la indumentària en el passat. Seria l'exemple dels materials didàctics del Museu Arqueològic de Barcelona (Diputació de Barcelona. Servei de Cultura, 1986), referits a les societats grega i romana, publicats i utilitzats als tallers escolars que s'hi portaven a terme. La seva elaboració va ser fruit de la col·laboració entre l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona i el Departament didàctic del propi Museu.

Retallable dissenyat per al seu ús didàctic al Museu Arqueològic de Barcelona.

També espais patrimonials que recuperen les formes de vida en entorns rurals dels segles XVIII al XIX, a més de mostrar col·leccions de vestits de treball o de festa tradicionals catalans, han elaborat materials en forma de retallables per vestir i desvestir hereus i pubilles. Un exemple d'això el tenim a Can Coll.⁸

Un altre material didàctic, referit en aquest cas a la utilització de retallables per aprendre la història del vestir a les aules, és el material didàctic amb 16 retallables que acompanyava el llibre amb la proposta didàctica *Cómo vestía Europa (1450-1850)* (Grup 13-16, 1983).

GRUPS DE RECREACIÓ HISTÒRICA

La reconstrucció històrica o recreació històrica és una escenificació col·lectiva en què els participants proven de reproduir, amb voluntat de rigor, aspectes d'un esdeveniment o període històrics, en general sobre el terreny on succeïren els fets.

L'objectiu de la reconstrucció històrica és viure l'experiència de submergir-se en el període evocat, esforçant-se a reproduir amb exactitud les condicions de vida del període, des dels estris i la vestimenta, fins a l'alimentació i la tecnologia. Amb l'escenificació que es fa de cara al públic, hi ha voluntat de fer comprensible la història d'una manera tangible.

CROMOS

Si bé l'auge de les col·leccions de cromos podem situar-lo entre els anys seixanta i vuitanta del segle XX (era especialment esperat el diumenge al matí per anar a canviar o a comprar els cromos que ens faltaven per acabar la col·lecció), és ben cert que encara és possible adquirir-ne en fires de vell, o al propi mercat de Sant Antoni de Barcelona. Algunes col·leccions proposaven endinsar-se en el món dels vestits tradicionals al món, d'altres a l'abillament militar i d'altres al vestir en el temps.

Alguns productes dirigits al públic infantil, com és el cas de Chicles Nina, també van posar al mercat una col·lecció de cromos vinculada al vestir en l'embotcall del xiclet.

POSTALS

Les postals ens poden donar una informació molt important per poder entendre tant la moda, com la confecció al llarg del temps des de la invenció de la fotografia.⁹ Durant la dècada dels anys 1970 van posar-se de moda en zones costaneres postals que mostraven l'abillament dels turistes que visitaven aquell indret. També eren habituals les postals on homes i dones amb el seu vestit tradicional posaven al costat de determinats monuments o indrets especialment turístics de la localitat.

L'autoconfecció de roba ha estat durant milers d'anys la manera d'aconseguir vestir-se. L'aparició, el segle XIX, de la màquina de cosir va significar un gran avenç en aquest sentit.

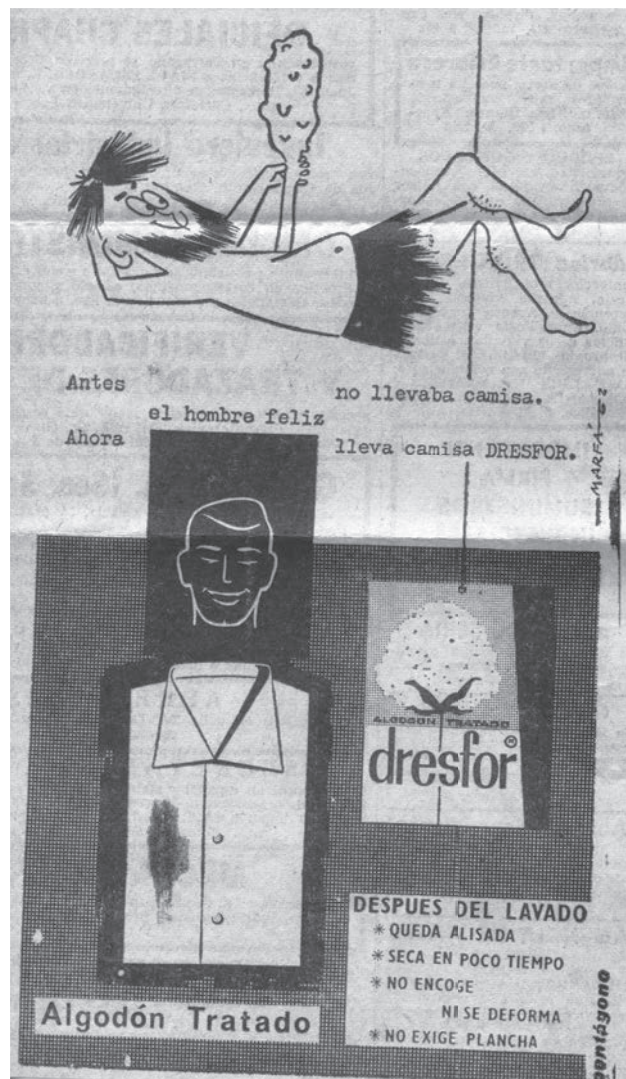
PUBLICITAT

La publicitat és una activitat comunicativa encaminada a aconseguir uns objectius dintre de la comercialització, procés de posar un producte en venda utilitzant el màrqueting, tècnica de conèixer el mercat, i així, mitjançant canals de difusió, difondre missatges de promoció del producte a comercialitzar.

La publicitat moderna va començar a evolucionar als Estats Units i Gran Bretanya al final del segle XVIII, durant l'època de la revolució industrial. En aquests moments, la càrrega informativa comença a cedir en els anuncis de premsa, les tipografies es basen cada vegada més en dissenys cridaners i les imatges que inclouen trenquen la uniformitat de la pàgina i atrauen la mirada dels lectors.

Un dels aspectes clau de la publicitat de moda al món actual és la utilització d'un arquetip de persones que tenen unes característiques fàcils de definir, vinculades a l'edat del públic objectiu, fonamentalment jove, i a qüestions associades: atractiu, vitalitat, personalitat, actituds, etc. En aquest context, es conformen uns escenaris plens de valors positius, de dissenys que prenen

forma guiats pels models, en situacions idíl·liques, que es transfereixen subliminalment cap a les marques que han decidit oferir-nos aquest món imaginari ple de sensacions i emocions (Vinyals i Fajula, 2009). L'anàlisi crítica de la publicitat actual amb alumnes d'educació secundària és una eina no tan habitual com hauria de ser-ho tant a les classes de ciències socials, com a les tutories.

Publicitat de camises per a homes a la premsa escrita els anys 1960. Res a veure amb el tipus de publicitat a què estem habituats a veure avui dia.

PÀGINES WEB

Historia de la moda y los tejidos, pàgina creada l'any 2011 dedicada a l'anàlisi de la moda històrica i el seu context social (<http://historiadelamodaylostejidos.blogspot.com.es/>), és potser avui dia un dels exemples més rellevants d'aquest tipus de recurs educatiu. En el seu bloc es penjen de manera sistemàtica fotografies i articles referents al vestir i la moda, tots ells molt útils i de gran qualitat per ser utilitzats a les classes.

CONCLUSIONS

La introducció d'un aspecte com el vestir a l'ensenyament-aprenentatge de la història prové del corrent historiogràfic conegut amb el nom d'*École des Annales*, que va néixer a França l'any 1929 i que tenia com a idea central de la seva proposta insistir en la importància de tenir en compte tots els nivells de la societat i considerar tots els aspectes que portessin a conèixer l'ésser humà en tota la seua plenitud, tot rebutjant l'èmfasi predominant en la política, la diplomàcia i els fets bèl·lics de molts dels historiadors del segle XIX des del positivisme, imperant a l'Europa del moment. Es tractava d'ampliar els camps d'estudi de la història, i el vestir és un d'ells.

Per altra banda, apropar la història als interessos quotidians dels estudiants assegura la motivació com a punt inicial d'un procés que ha de finalitzar en aprenentatges útils i significatius.

BIBLIOGRAFIA

- BASTARDES, T.; VENTOSA, S. (2010). "El cuerpo vestido: de la Colección Rocamora al Disseny Hub Barcelona", a *HER&MUS 5* (vol. II, núm. 3). Barcelona, p. 31-41.
- D'AMATO, J. (2009). *Barbie icono de moda. Celebrando 50 años con Barbie*. Ediciones Urano. Barcelona.
- FELIU, M.; JIMÉNEZ, L.; ARBONÉS, G.; BARDAVIO, A.; CALABUIG, S. (2015). *Ciencias sociales y educación infantil (3-6). Cuando despertó el mundo estaba allí*. Ed. Graó. Barcelona.
- FELIU TORRUELLA, M.; HERNÁNDEZ CARDONA, F. Xavier (2011). *12 ideas clave. Enseñar y aprender historia*. Editorial Graó. Barcelona.
- GARCÍA SERRANO, R. (2010). "El Museo del Traje de Madrid", a *HER&MUS 5* (vol. II, núm. 3). Barcelona, p. 42-52.
- GRUPO 13-16 (1983). *Cómo vestía Europa (1450-1850)*. Editorial CYMYS. Barcelona.
- LLONCH MOLINA, N. (2010). "La indumentaria como fuente para la didáctica de la historia: problemática y estado de la cuestión", a *Didáctica de las ciencias experimentales y sociales*, núm. 24. Barcelona, p. 63-72.
- LLONCH MOLINA, N. (2010). "Los museos de indumentaria y el tejido de la cultura", a *HER&MUS 5* (vol. II, núm. 3). Barcelona, p. 8-30.
- LLONCH MOLINA, N. (2010). "Museos y moda. Entre el traje y el diseño", a *HER&MUS 5* (vol. II, núm. 3). Barcelona, p. 5-6.
- MAÑÉ OROZCO, S.; BARDAVIO NOVI, A. (2014). "De regal vull una Barbie. Desconstruint estereotips i construint actituds des del món simbòlic", a *Gausac. Publicació del Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès*, núm. 44-45, p. 199-204.
- VINYALS, M.; FAJULA, A.; PÉREZ, D. (2009). "Anàlisi, ètica i estètica de la publicitat de la moda", a *Actes de Congènere: la representació de gènere a la publicitat del segle XXI*. Universitat de Girona.

NOTES

1. El Grup 13-16 va ser un col·lectiu d'ensenyants que, a la dècada dels anys vuitanta del segle XX, va desenvolupar una sèrie d'experiències didàctiques, basades en models anglosaxons, i que pretenia trencar amb un ensenyament-aprenentatge de la història tradicional, basada en la memorització de continguts factocconceptuals, per apropar l'alumnat a la història des de l'ús de fonts primàries de tot tipus. El grup estava format per Antonia del Baño, Jesús Domínguez, Camino García, Mª Antonia Loste, Milagros Martínez, Joaquim Prats, Joan Santacana, Imma Socías i Gonzalo Zaragoza.
2. Algunes idees extretes del Blog Didàctica del Patrimoni Cultural de Joan Santacana (<http://didcticadelpatrimonicultural.blogspot.com.es/2016/04/lestetica-de-l-abillament-en-el.html>).
3. Esquema base que dona començament a la secció de vestit del Museu del Disseny de Barcelona.
4. Otzi, la mòmia trobada sota una glacera als Alps italians, presenta en la seva pell una sèrie de tatuatges dels quals encara avui dia es discuteix la seva funció estètica o curativa (a mode de punts d'acupuntura).
5. Sobre aquesta temàtica és fonamental el llibre *12 ideas clave. Enseñar y aprender historia*, de Maria FelIU i F. Xavier Hernández, publicat per Editorial Graó l'any 2011.
6. S'han portat a terme també diverses exposicions temporals relacionades amb la tecnologia del vestir. Una força interessant va ser la presentada amb el títol *Posant fil a l'agulla. Una aproximació a la màquina de cosir* presentada al centre Cultural de Caixa Girona i organitzada per la Fundació Caixa Girona l'any 2008, que va comportar la publicació d'un magnífic catàleg.
7. Bloc Didàctica del Patrimoni Cultural de Joan Santacana (<http://didcticadelpatrimonicultural.blogspot.com.es/2015/08/ladona-catalana-la-primera-revista-per.html>).
8. Can Coll, Centre d'Educació Ambiental. Parc de Collserola.
9. Malgrat que podem trobar postals amb gravats anteriors a l'aparició de la càmera fotogràfica, el gran moment d'explosió d'aquest tipus d'element comunicatiu vingué amb la irrupció de la fotografia.